

УДК 325.83:159.947.2](477.41):355.355(470)]“2022/2023”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2025.02.072>

БОНДАРЕНКО ГАЛИНА

кандидатка історичних наук, завідувачка відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3448-494X>

BONDARENKO HALYNA

a Ph.D. in History, a chief of the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3448-494X>

КОВАЛЬ-ФУЧИЛО ІРИНА

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4048-9114>

KOVAL-FUCHYLO IRYNA

a Ph.D. in Philology, a senior research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4048-9114>

ТАРАН ОЛЕНА

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0548-0678>

TARAN OLENA

a Ph.D. in History, a senior research fellow at the *Ukrainian Ethnological Center* Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0548-0678>

Бібліографічний опис:

Бондаренко, Г., Коваль-Фучило, І., Таран, О. (2025) Повсякденність та форми спротиву ворогові в умовах окупації: меморати мешканців селища Іванків Вишгородського району Київської області. *Народна творчість та етнологія*, 2 (406), 72–81.

Bondarenko, H., Koval-Fuchylo, I., Taran, O. (2025) Everyday Life and Forms of Resistance to the Enemy under Occupation: Memorates of the Population of the Village of Ivankiv in Vyshhorod District of Kyiv Region. *Folk Art and Ethnology*, 2 (406), 72–81.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2025. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ПОВСЯКДЕННІСТЬ ТА ФОРМИ СПРОТИВУ ВОРОГОВІ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ: МЕМОРАТИ МЕШКАНЦІВ СЕЛИЩА ІВАНКІВ ВИШГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація / Abstract

У статті проаналізовано досвід проживання в окупації мешканців селища Іванків на Київщині. Висвітлено культурно-антропологічні аспекти тогочасного повсякдення, екзистенційні, моральні вибори людей. Виокремлено та структуровано основні сюжети локальної оповідної традиції. Розглянуто сучасні меморіальні практики, роль пам'ятних місць у символічному просторі селища. Джерельною базою розвідки стали опубліковані меморати за 2022–2023 роки, а також нові записи від респондентів, зафіксовані під час експедиційного виїзду до селища у квітні 2025 року. Дослідження деокупованих територій з метою їх культурної реінтеграції сьогодні є актуальним культурно-антропологічним науковим завданням. Фіксація нових свідчень очевидців, аналіз поширених наративів показують значимість суспільного інтересу до пережитого ними досвіду, цінність колективної підтримки для індивіда. У розповідях про тогочасні події постійними є мотиви про людей, яким вдалося чи не вдалося уникнути смерті, про способи виживання в окупації, про черги за хлібом. Водночас люди переосмислювали власну історію, тому виникають сюжети, характерні для локальної оповідної традиції. Війна триває, нові важливі події частково витісняють попередні спогади. Водночас історії про початок війни, перші дні, перші враження, перших загиблих і врятованих стали фольклорними, залишаються і в пам'яті, і в розповідях місцевих жителів. Після деокупації Іванків постало питання меморіалізації подій війни. Меморіальний простір селища складається з гармонійно поєднаних пам'ятних знаків жертвам Голодомору, загиблим у Другій світовій війні, зокрема розстріляним у 1941 році 365 представникам єврейського етносу, а також загиблим членам громади періоду АТО/ООС (2014 – лютий 2022 р.). Традиція облаштування меморіалів під час російсько-української війни створює «реєстр священної історії». Тепер суспільна пам'ять є частиною символічної основи колективного життя й часто лежить в основі почуття ідентичності громади.

Ключові слова: військове повсякдення, окупація, простір пам'яті, локальна оповідна традиція.

The experience of living under occupation among the residents of the village of Ivankiv in the Kyiv region is analyzed in the article. The cultural and anthropological aspects of everyday life during that period, as well as the existential and moral choices people faced, are described. The main themes of the local narrative tradition are identified and structured. Contemporary memorial practices and the role of places of remembrance within the village's symbolic space are considered. The source base of the submitted article consists of the published memorizes from 2022–2023 and new interviews recorded during a field expedition to the village in April, 2025. The study of deoccupied territories with the aim of their further cultural reintegration is one of the current cultural and anthropological scientific tasks today. Recording new eyewitness testimonies, analyzing widespread narratives show the significance of public interest in their lived experience, the value of collective support for the individual. The stories about the events of that time, contain constantly the motifs about people who managed or failed to avoid death, about ways of surviving during the occupation, about queues for bread. At the same time, people have reinterpreted their own history, that's why plots typical for the local narrative tradition arise. The war continues, new important events displace partially previous memories. At the same time, stories about the beginning of the war, the first days, first impressions, the first dead and rescued have become folklore, remaining both in the memory and in the stories of local residents. The issue of memorializing the events of the war has arisen after the deoccupation of the village. The memorial space of the village consists of organically connected memorials to the victims of the Holodomor, those who died in World War II, including 365 representatives of the Jewish ethnic group shot in 1941, as well as to the community members who died during the ATO/JFO period (2014 – February, 2022). The tradition of erecting memorials during the Russian-Ukrainian war creates a «register of sacred history». Now public memory is a part of the symbolic basis of the collective life and often underlies the sense of community identity.

Keywords: military everyday life, occupation, space of memory, local narrative tradition.

Постановка проблеми. Фіксація свідчень про події повномасштабної війни, їх аналіз та осмислення сьогодні займають

вагоме місце в дослідницькому полі етнологів та фольклористів. Тому, попри наявність опублікованих документів цього пері-

оду, тривають експедиції з пошуку нових джерел. У квітні 2025 року авторки статті здійснили експедиційний виїзд до Іванкова на Київщині. **Метою** було ознайомлення з наслідками російської окупації для селища, інтерв'ювання очевидців. Про актуальність вивчення деокупованих територій свідчить розробка загальнонаціональних та міжнародних проектів їх подальшого розвитку [9], поява низки публікацій з означеної тематики [4; 8]. Серед факторів, що впливають на рівень життя мешканців цих населених пунктів, їх психоемоційний стан, значимим залишається суспільний інтерес до пережитого ними досвіду, колективна підтримка та співчуття втратам. Як зауважують психологи, що працюють тут, людям важливо бути почутими. І хоча багато свідчень про війну вже задокументовано та видано, є люди, чий досвід переживання війни та окупації ще не привертав уваги дослідників. За сприяння колективу Центру соціально-психологічної реабілітації населення, що працює в Іванкові (керівник Галина Бабиц), вдалося записати шість інтерв'ю, побувати на місцях бойових дій, ознайомитися з меморіальними місцями та пам'ятками селища.

Виклад основного матеріалу. Сьогоднішнє селище Іванків (засноване 1589 р.) до 2020 року мало статус найбільшого районного центру, позаяк після аварії на Чорнобильській АЕС до нього було приєднано зону відчуження. Через близькість до білоруського кордону сюди вже о четвертій ранку 24 лютого 2022 року зайшли російські війська, заборонивши виїзд цивільному населенню. Тих, хто виїздив на свій страх і ризик, розстрілювали з танків. Почалась окупація міста, яка тривала 36 днів, із них 28 – без світла, тепла, води, зв'язку. Унаслідок окупації в Іванківській територіальній громаді «зруйновано 2500 житлових будинків, 11 мостів, 25 закладів культури, 15 закладів освіти, 5 закладів медицини. Деякі села були знищені або зруйновані на 80%. Вбито 49 людей, 46 поранено» [2].

Розповідаючи про власний досвід переживання окупації, респонденти роблять вимушені паузи, оплакуючи найбільш гіркі тогочасні моменти. У селищі працювало тільки два заклади – хлібозавод і лікарня. У черзі за хлібом стояли до тисячі людей, тут можна було провести близько 10 годин і повернутися ні з чим. Загроза голоду, особливо в родинах із дітьми, ставила людей перед складним моральним вибором: «Мені вдалось купити молочну суміш молодшій дитині, їй два роки. Прийшла сусідка і спитала, чи можемо ми поділитись з її новонародженою онучкою. Я розуміла, що новонароджене маля може не вижити, але що тоді їстиме моя дитина? Врешті віддала суміш сусідці» (Ірина). Теми, пов'язані з дітьми у війні, найбільш травматичні, і їх лише починають вивчати. Одна з респонденток дозволила переглянути домашні відео, які її доньки записували з власної ініціативи в дні окупації. На них діти звертаються до білорусі та росії з вимогою повернути свої війська додому. А на відео, відзнятих уже після деокупації, фігурують вербальні формули покарань для рашистів. В окупованому Іванкові не працювала пожежна станція, через обстріли не виїздила на виклики карета швидкої допомоги. У селищі не було жодного представника влади, поліції. Активізувалися кримінальні елементи, що співпрацювали з окупантами, отримавши натомість змогу займатися мародерством. У цих умовах повної невідомості стосовно того, що відбувається за межами селища, чого чекати надалі, великого значення набула самоорганізація населення. Люди об'єднувались, допомагаючи одне одному пережити цей складний час. Про те, як сусіди підтримували одне одного, як вдавалось в ці дні організувати побут, забезпечувати водою людей, що переховувались у підвалі поліклініки й навіть знайти іграшки дітям, згадує Галина Бабиц [6, с. 31–33].

В умовах російсько-української війни, особливо після широкомасштабного вторгнення, виникли та набули сталих рис нові форми мортальних практик. Серед них –

цивільні поховання в екстремальних умовах. Ставлення до смерті та мертвих є своєрідним локусом моральних норм і базовим чинником, який віддзеркалює сутність світоглядних засад будь-якого суспільства. Перебуваючи в окупації, іванківці опинилися перед фактом неспроможності здійснювати звичні ритуали, пов'язані з комплексом традиційних поховальних обрядодій. Заборона пересуватися містечком унеможливила ховати загиблих та померлих цивільних громадян у спеціальних місцях у громадському просторі – на кладовищах. За таких умов убитих та померлих родичі змушені були хоронити на власних присадибних ділянках або в ситуативних місцях [4, с. 76]. Загиблого поліцейського Олега Шкоденка батьки були змушені поховати біля власної хати. Протоієрея Максима Козачину, розстріляного окупантами, тіло якого пролежало на місці розстрілу три доби через цинічну заборону його чіпати, лише 1 березня сміливі віряни іванківської релігійної громади ПЦУ неглибоко поховали біля каплички на західній околиці селища [5]. Після деокупації у квітні 2022 року всі тіла були ексгумовані та перезахоронені з дотриманням традиційного похоронного ритуалу.

Завдяки раннім записам усноісторичних свідчень про досвід переживання війни, опублікованих у 12-му томі «Етнографічного образу сучасної України» [1], дослідники мають змогу порівнювати ці матеріали з пізнішими записами про воєнне лихоліття. Важливість і цінність перших записів, зроблених «по свіжих слідах», щороку лише зростає. Порівнюючи з ними наші інтерв'ю з мешканцями Іванкова, переконуємося, що зі спогадів зникають численні деталі. Оповідачі вже не дивуються, що війна почалася, не намагаються переконати своїх родичів у росії, що в Україні справжня війна, що росія бомбить Україну, що окупаційні війська вбивають беззахисних цивільних.

У своїй хрестоматійній статті «Що робить усну історію іншою» Алессандро Портеллі наголошує, що основна власти-

вість, яка вирізняє цю галузь знань серед інших гуманітарних (насамперед історичних) дисциплін, є її увага не так до подій, як до значень [13, р. 67]. Дослідники намагаються зрозуміти, що оповідачі хочуть донести до своїх сучасних слухачів і майбутніх читачів їхніх спогадів. Ці значення транслюються в сюжетах і мотивах наративів, тому важливо розглянути ці семантично-композиційні компоненти спогадів.

Типовим сюжетом ранніх записів з окупованої Київщини є спроба порахувати кількість військових машин у безкінечних колонах, які кілька днів рухалися в напрямку Києва: «Вони [колони російської військової техніки] йшли колона за колоною» [1, с. 348]; «Спочатку йшли одні танки. Здавалося, що кінця і краю цьому не буде. Танки, танки...» [1, с. 349]. Такий сюжет характерний для ранніх записів із Чернігівщини: «Ну, перва колона ішла, нащиталі десь, наверна, єдиніц на тріста. Це іменно, іменно перва колона» [12, с. 53]. Ним оповідачі намагаються передати серйозність ситуації, потужність окупаційної навали. У записах через три роки цей сюжет поступово втрачає емоційність і спробу передати ефект несподіваності, який дуже відчутний у ранніх записах. Шокуючі враження від кількості ворожої техніки окремі респонденти намагалися нівелювати за рахунок якихось дій у відповідь: відеозаписи пересування російських колон слали родичам, друзям на підконтрольну Україні територію, «а там вже їх передавали тим, кому слід».

Постійним мотивом ранніх спогадів із деокупованих територій є увага до українського прапора. Люди хотіли знати, чи продовжує він висіти на офіційних установах: «Багатьох моїх друзів та знайомих цікавило, чи ще висить наш український прапор на будівлі селищної ради, то я писала, що “ТАК!”, що ще на місці, фотографувала, писала повідомлення у ФБ [соціальна мережа “Фейсбук”] у місцеві групи. Лише через декілька днів прапора не стало, його зняли, точніше їх: прапор України та прапор

Іванківської громади. Лише з часом я дізналася, що їх зняли та заховали наші місцеві жіночки» [1, с. 348]. Українці самі знімали свої прапори, щоб запобігти ситуації осквернення їх окупантами. Про особливу увагу до прапора оповідають і мешканці звільненої Чернігівщини: «У нас весь час на міській раді висів жовто-блакитний стяг, всю окупацію, такого, напевно, ніде не було» [12, с. 74]. Сюжет про український прапор в окупації передає ідею невійськового спротиву загарбницькій окупації України.

Цю ж ідею спротиву передають сюжети про розмови з окупантами. У них оповідачі згадують, як вони чи інші українці без зброї, перебуваючи у вразливій позиції щодо окупантів, навіть під загрозою репресій чи смерті, наважувалися розмовляти з росіянами, висловлюючи незадоволення через їхній неочікуваний приїзд в Україну. Аналізований мотив виникає в оповідах тих людей, які самі мали досвід безпосереднього контакту з окупантами або чули про такі факти від інших людей. Олена з Іванкова згадує, що вона підвищила голос на озброєного окупанта, який зайшов на її квітник із тюльпанами: «Один з них просто так пішов по моїх квітниках, на яких вже де-не-де повилазили тюльпани. Ну, тут я не витримала, кричу: “Куди пішов, геть з квітника!”» [1, с. 348]. Загалом люди на окупованих територіях боялися навіть виходити зі своїх помешкань, тому не дивно, що жінок, які наважувалися розмовляти з окупантами, односельці сприймали як дуже сміливих. Такою є Ірина на Чернігівщині, яка не боялася піти до окупантів і забрати частину м'яса з конфіскованого поросяти: «У нас тють Іра, то ми її називаєм мать-героїня. Вона у нас вопше безстрашна жінщина. Вона за тачку, пошла, набрала, тачку привезла. <...> Вона може пол парася в них забрать» [12, с. 173]; «Ми питали: “Чого ви сюди прийшли?” А вони: “Ми вас спасать пришлі”. – “От кого?” – “Ат бандеравцев, ат нацистав”. – “А де вани в нас!?”» [12, с. 173]. Наведений мотив цивільного вербального спротиву оприявнює несприйняття окупан-

тів на українській землі й вербалізує ідею боротьби, яка є однією з провідних у сучасній оповідній традиції про російсько-українську війну.

Після деокупації мешканці Київщини з різних населених пунктів у приватних розмовах активно ділилися своїми історіями про час окупації. Завдяки спілкуванню й обміну інформацією люди мали змогу порівняти події в їхньому селі чи місті зі становищем в інших окупованих населених пунктах упродовж березня 2022 року. Водночас переосмислювалась власна історія, тому згодом у розповідях виникають сюжети, які стають характерними для локальної оповідної традиції. В Іванківській територіальній громаді таким локальним фольклорним сюжетом, що його нам розповіли вже після інтерв'ю, у приватній розмові, є історія про лікарів-хірургів, які врятували Іванків від нищення. Тож, кажуть, що окупанти в Іванкові не дуже руйнували місто і не вбивали цивільних людей, тому що хірурги вдало прооперували пораненого російського генерала.

Ця інформація зацікавила журналістів, які вирішили з'ясувати деталі з перших рук. «Те, що Іванків уцілів, місцеві пов'язують із міською легендою. Начебто один із хірургів Іванківської лікарні прооперував пораненого російського генерала. І той, виїжджаючи із селища, дав наказ: “Іванків не чіпати”. Називають ім'я цього лікаря – Костянтин Шелест. Тому прямуємо туди, з'ясувати, чи це правда», – написали журналісти на сайті «Слідство.Інфо» в матеріалі за 10 квітня 2022 року [11]. Вони знайшли лікаря, який підтвердив, що оперував російського командира: «Історія про операцію росіянина виявилася частково правдивою. Щоправда, лікар не знає, чи то був справді російський генерал. Каже, що конвоєм привезли якогось важливого російського командира, пораненого в живіт. Позивний у нього був “Снег”. Тому записали його в історії хвороби як “Снег Іван Іванович”. Тож невідомо, ким він був насправді. “Слідство.Інфо” наразі не вдалося встановити, хто міг бути цим пора-

ним російським військовим» [11]. Люди вірять, що саме цей командир дав наказ не руйнувати Іванків: «Нас не займали, як остальні городá», – зазначають у розмові мешканці селища [10].

Переконаємося, що сюжет про операцію військового командира набув фольклорних рис. Так, люди оповідають, що це був генерал, тобто оповідна традиція присвоїла йому найвищий військовий ранг. Ще нам казали, що оперували під дулами автоматів, бо окупанти не довіряли лікарям, остерігалися, щоб їхнього командира не вбили просто на операційному столі, а лікар розказав, що військові вийшли з операційної, довіривши лікареві долю пораненого. Найважливіша фольклорна деталь полягає в тому, що люди вірять, що прооперований командир із вдячності лікареві за врятоване життя наказав «не чіпати» Іванків. Сьогодні це популярний сюжет локальної оповідної традиції, якого немає в ранніх записах. Водночас із усних джерел нам стало відомо, що на окремих прикордонних із білоруссю територіях окупанти загалом гуманніше ставилися до цивільних порівняно з ближчими до Києва регіонами. Ідеться про Бучанську, Ірпінську, Бородянківську, Гостомельську територіальні громади.

Ще один сюжет, який був у ранніх записах і зберігся в сучасних, тобто через три роки після деокупації, – це розповіді про те, що окупанти, коли їхали на військових машинах, стріляли зусібіч: «28 лютого, вже близько 12-ої години по селищу роз'їжджали на БМП кадірівці і стріляли, куди заманеться! Вони були причиною близько п'яти пожеж в той день» [1, с. 348–349]. Один наш оповідач у квітні 2025 року навіть приніс на інтерв'ю кулю, яку він вже за якийсь час знайшов на своєму подвір'ї. Після розмови він показав нам отвори від куль в огорожі, на будинку й хліві на його подвір'ї. Можна припустити, що саме ці отвори, ремонтовані стіни після пожеж, тобто ці знаки окупації, сприяли збереженню такого сюжету. Тема значення артефактів для збереження локальних усно-

історичних наративів уже перебувала в полі нашої уваги [3].

Гірким знаком війни стоїть в Іванкові спалений краєзнавчий музей, що дуже болить іванківцям. Про долю цієї важливої культурно-історичної споруди розповідали на початку війни, розповідають і сьогодні, згадуючи при цьому героїчний порятунок робіт Марії Примаченко: «25 лютого [2022] я дізналася, що згорів наш Іванківський історико-краєзнавчий музей, будівля якого знаходилася в нашому парку. Туди потрапив снаряд, але важливі документи і експонати були врятовані сміливими хлопцями» [1, с. 348].

Звільнення Іванкова від окупації 1 квітня 2022 року стало найбільш радісною і значимою подією в житті його мешканців. У розповідях про це – подив і захоплення, вдячність ЗСУ. За роки, що минули, потроху відбудовується зруйноване ворогом, розвивається інфраструктура селища, забезпечуються нагальні життєві потреби мешканців. Травматичний досвід життя в окупації зумовив необхідність надання психологічної допомоги багатьом учасникам тих подій. У селищі працює Центр соціальної та психологічної реабілітації (ЦСПР) населення. Щороку тут отримують допомогу близько 1500 осіб; пріоритетним напрямом роботи є підтримка ветеранів АТО/ООС та членів їхніх родин. У відновлювальній терапії фахівці Центру використовують мистецькі практики, зокрема уроки живопису, ковальство, виготовлення народних іграшок, писанок тощо. У музейній кімнаті можна оглянути створені ветеранами артефакти. Не менш важливими є проблеми деокупації свідомості громадян, меморіалізація подій війни. У 2015 році з ініціативи ветеранів війни при ЦСПР створено музейну кімнату. В експозиції представлено зразки ворожих боєприпасів, прапори військових частин, зокрема 23 ОСБ «Київ», 194 ОБ «Херсон», 406 ОАБР імені генерала-хорунжого Олексія Алмазова, 23 ОМБр та ін., шеврони військових, які звільняли Іванків у квітні 2022 року, а також відвіду-

вали Центр. Понівечена снарядами скульптура «Князь», що зображує Ярослава Мудрого (скульптор Леонід Верстак) символізує ставлення ворога до української культури та історії загалом.

Від 24 лютого 2022 року волонтерство стало морально-ціннісним орієнтиром для значної кількості громадян. Соціально активні представники українського суспільства сформували потужні регіональні волонтерські центри в багатьох містах, селах, селищах, об'єднаних територіальних громадах. Серед них – Іванківська ОТГ. За словами Ірини Алексеевої, кураторки проекту з виготовлення маскувальних сіток для фронту, у їх плетінні в громаді задіяно близько 180 осіб. Після повномасштабного вторгнення в багатьох із тих громадян України, які не вірили в можливість нападу з боку «братського народу», ставлячись до рф та її мешканців якщо не позитивно, то принаймні лояльно, зникли ілюзії стосовно країни-агресора. Злочини, скоєні інтервентами на захоплених територіях, показали світоглядний, морально-ціннісний розлом між українцями та росіянами. Зріс проукраїнський відсоток громадян, збільшився рівень їх залученості до різних патріотичних ініціатив. Значна частина волонтерської допомоги Збройними силами України в Іванківській громаді здійснюється у формі збору коштів, виручених на благодійних ярмарках. Сьогодні волонтерський рух в Україні – це нова реальність повсякдення українців в умовах війни.

Події російсько-української війни, особливо останні три роки її активної фази, увиразнюють смерть, скорботу у громадському просторі населених пунктів, героїзують полеглих під час захисту Батьківщини. Це проявляється через створення меморіальних місць, вибір яких має глибокий символічний зміст. У центрі Іванкова такий меморіальний простір складається з гармонійно поєднаних пам'ятних знаків жертвам Голодомору, загиблим у Другій світовій війні, зокрема розстріляним у 1941 році 365 представникам єврейського етносу,

а також загиблим членам громади періоду АТО/ООС (2014 – лютий 2022 р.). Традиція облаштування меморіалів під час російсько-української війни створює «реєстр священної історії». Нині суспільна пам'ять є частиною символічної основи колективного життя й часто формує почуття ідентичності громади. Алею Пам'яті в Іванкові відкрили 31 грудня 2024 року. На ній в кілька рядів розміщено портрети-погруддя представників Іванківської ОТГ, які загинули з часу широкомасштабної агресії рф. На землі біля кожного портрета в закріплених металевих вазонах стоять живі та штучні квіти, лампадки. Серед них капелан Максим Козачина [5], розстріляний окупантами; Олег Шкоденко, який віддав своє життя, виконуючи військово-доручення побратимів у селищі Іванків; «азовець», захисник Маріуполя Микола «Пересвіт» Клименко; капітан медичної служби Володимир Вождаєнко. Загалом від часу повномасштабного вторгнення, захищаючи цілісність та державний суверенітет України, загинуло понад 150 членів Іванківської громади. Честь! Олена Правдава, супроводжуючи науковців Алеєю Пам'яті, коментує: «Ось цього хлопця я знаю особисто... ось цього... ось цього. Я класним керівником була... ось Миколка, мій учень [Клименко Микола Олегович]. Він, не кажучи мамі, – він теж був “атовцем”, – не кажучи мамі, що пішов в “Азов”, у березні [2022], у Маріуполі [загинув], його тіло знайшли і привезли тільки через рік. Саша Кушніренко, він у 72-й бригаді [воював], теж мій учень. Я з ним писала наукову роботу по психології. Це унікальна дитина, настільки розумна, обдарована. Наша молодь». Загальний акцент наративу Олени на протиставленні «ми» і «вони»: з боку України гине, захищаючи державний суверенітет, цвіт нації, її надія, з боку росіян – маргіналізовані деструктивні особи.

Найбільш запеклі бої під час звільнення Іванкова точилися на кільцевій дорозі з північної сторони селища. Тут у перші дні вторгнення російська бронетехніка



Алея героїв. м. Іванків Вишгородського р-ну Київської обл. Світлина О. Таран. 2025 р.

Розстріляна скульптура
Ярослава Мудрого
з експозиції Музейної
кімнати при Центрі
соціально-психологічної
реабілітації.
м. Іванків
Вишгородського р-ну
Київської обл.
Світлина І. Коваль-Фучило.
2025 р.



Військові шеврони
з експозиції Музейної
кімнати при Центрі
соціально-психологічної
реабілітації. м. Іванків
Вишгородського р-ну
Київської обл. Світлина
І. Коваль-Фучило. 2025 р.



Знищена будівля
Іванківського
краєзнавчого
музею. м. Іванків
Вишгородського р-ну
Київської обл.
Світлина
Г. Бондаренко.
2025 р.

чавила та розстрілювала машини із цивільним населенням. На площі біля транспортної розв'язки й досі можна знайти іржаві уламки ворожої техніки, а вхід до лісосмуги заборонений через міни. Установлена тут у 2000 році бетонна скульптура «Яйце життя» як символ відродження землі після Чорнобильської катастрофи з капсулою, що містить послання до нащадків, теж була частково пошкоджена. Після деокупації скульптуру відновили, забетонували тріщину. Першого квітня цього року поряд установили й освятили «Пам'ятний хрест за загиблими від збройної агресії російської федерації». Волонтери розчистили місце довкола та засадили квітами. На момент нашого перебування тут «Яйце життя» якраз прикрашали до Великодня. Місцеві жителі вбачають у цьому символічний сенс: життя на рідній, хоч і зраненій, землі триває, щоб тривати вічно.

Висновки. Оповідна традиція про воєнне лихоліття сьогодні активно побутує в Україні. Постійними є мотиви про людей, яким вдалося чи не вдалося уникнути смерті, про способи виживання в окупації, взаємодопомогу, черги за хлібом. Ця традиція досить змінна, адже війна триває, нові важливі події частково витісняють попередні спогади. Водночас історії про початок війни, перші дні, перші враження, перших загиблих і врятованих стали фольклорними, залишаються і в пам'яті, і в розповідях місцевих жителів. Відбувається активний розвиток меморіальної культури регіону, місцеві мешканці намагаються зберегти пам'ять про кожного загиблого, підтримати родини, які втратили своїх рідних, а також адаптувати воїнів, які через поранення повертаються із зони бойових дій. Водночас триває волонтерська допомога фронту заради спільної мети – Перемоги України.

Джерела та література

1. Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 12. Культура повсякдення часів російсько-української війни / [укладачі О. Таран, І. Коваль-Фучило ; голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2024. 848 с.
2. Карташева А. Окупація в зоні відчуження: як відновлюється Іванків після 36 днів з росіянами. *Новини LIVE*. 22.03.2023. URL : <https://war.novyny.live/okupatsiia-v-zoni-vidchuzhennia-ivankiv-pislia-36-dniv-z-rosiianami-83378.html> (дата звернення 15 квітня 2025 р.).
3. Коваль-Фучило І. Історична пам'ять місця: люди і споруди (село Яхники Лохвицького району Полтавської області). *Слов'янський світ*. 2020. С. 131–155.
4. Логвиненко Б. Деокупація. Історії опору українців. 2022. Київ : Ukraïner, 2023. С. 76.
5. Меморіал. Платформа пам'яті. URL : https://www.victims.memorial/people/maksym_kozachyna (дата звернення 16 квітня 2025 р.).
6. Пам'ять душі. Іванківщина. Київ : Ліра, 2023. 220 с.
7. Пам'яті військового капелана Максима Козачини. *Українформ*. 12.04.2023. URL : <https://www.ukrinform.ua/gubric-ato/3693572-pamati-rozstrilnogo-rosiianami-kapelana-maksima-kozacini.html> (дата звернення 16 квітня 2025 р.).
8. Присяжнюк Ю. Масненко В. Деокупація тимчасово окупованих територій України як наукова проблема та практична модель для реалізації. *Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. № 13/55. С. 259–275. doi:<https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283187>.
9. Реінтеграція культурою. (Проекти для прифронтових та деокупованих територій). *Український культурний фонд*. URL : https://ucf.in.ua/m_lots/6777edf7dd6d6c6a4f2f8302 (дата звернення 20 квітня 2025).
10. Ремажєвська Л., Волошин О. Оперувати під дулом автомата: як селище Іванків на Київщині пережило російську окупацію. *Слідство.Інфо*. 15.04.2022. URL : <https://www.slidstvo.info/blogs/operuvaty-pid-dulom-avtomata-yak-selyshhe-ivankiv-na-kyuivshhyni-perezhylo-rosijsku-okupatsiyu/> (дата звернення 22 квітня 2025).
11. Ремажєвська Л., Волошин О. Під дулом автомата: як місцевий хірург врятував Іванків, прооперувавши окупанта. *Слідство.Інфо*. 10.04.2022. URL : <https://www.slidstvo.info/warnews/pid-dulom-avtomatu-yak-mistsevuj-hirurg-vryatuvav-ivankiv-prooperuvavshy-okupanta/> (дата звернення 22 квітня 2025).

12. Чернігів у війні – 2022: голоси очевидців / наук. ред. С. Маховська. Чернігів : Десна Поліграф, 2024. 280 с.
13. Portelli A. What makes oral history different. *The Oral History Reader* / edited by Robert Perks and Alistair Thomson. London ; New York, 2003. P. 63–74.

References

1. SKRYPNYK, Hanna, ed.-in-chief. *Ethnographic Image of Modern Ukraine. Corpus of Expeditionary Folklore and Ethnographic Materials*. Vol. 12. Culture of Everyday Life during the Russian-Ukrainian War. National Academy of Sciences of Ukraine; M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology. Kyiv, 2024, 848 pp. [in Ukrainian].
2. KARTASHEVA, Antonina. Occupation in the Exclusion Zone: How Ivankiv is Recovering after 36 Days under Russian Control. *LIVE News*. March 22, 2023. [online] [viewed 15 April 2025]. Available from: <https://war.novyny.live/okupatsiia-v-zoni-vidchuzhennia-ia-vidnovliuietsia-ivankiv-pisla-36-dniv-z-rosiianami-83378.html>. [in Ukrainian].
3. KOVAL-FUCHYLO, Iryna. Historical Memory of the Place: People and Buildings (Village of Yakhnyky of Lohvytsia District in Poltava Region). *Slavic World*, 2020, pp. 131–155 [in Ukrainian].
4. LOHVYNNENKO, Bohdan. *Deoccupation. Stories of Ukrainians' Resistance*. 2022. Kyiv: Ukraïner, 2023, p. 76 [in Ukrainian].
5. *Memorial. Platform of Memory* [online] [viewed 16 April 2025]. Available from: https://www.victims.memorial/people/maksym_kozachyna [in Ukrainian].
6. FESHCHENKO, Olha, compiler. *The Memory of the Soul. Ivankiv Region*. Kyiv: Lyre, 2023, 220 pp. [in Ukrainian].
7. ANON. *In Memory of Military Chaplain Maksym Kozachyna* [online] [viewed 16 April 2025]. Available from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3693572-pamati-rozstrilanogo-rosiianami-kapelana-maksima-kozacini.html> [in Ukrainian].
8. PRYSIAZHNIUK, Yurii, Vitalii MASNENKO. Deoccupation of Temporarily Occupied Territories of Ukraine as a Scientific Problem and a Practical Model for Implementation. *Problems of Humanities: Collected Scientific Papers of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series History*, 2023, no. 13/55, pp. 259–275. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283187> [in Ukrainian].
9. ANON. Reintegration through Culture. (Projects for Frontline and Deoccupied Territories). *Ukrainian Cultural Fund* [online] [viewed 20 April 2025]. Available from: https://ucf.in.ua/m_lots/6777edf7dd6d6c6a4f2f8302 [in Ukrainian].
10. REMAZHEVSKA, Liubomyra, VOLOSHYN, Oleksandr. Operating under the Barrel of a Machine Gun: How the Village of Ivankiv in the Kyiv Region has Survived the Russian Occupation. *Investigation.Info*. April 15, 2022 [online] [viewed 22 April 2025]. Available from: <https://www.slidstvo.info/blogs/operuvaty-pid-dulom-avtomata-yak-selyshhe-ivankiv-na-kyivshhyni-perezhylo-rosijsku-okupatsiyu/> [in Ukrainian].
11. REMAZHEVSKA, Liubomyra, VOLOSHYN, Oleksandr. Under the Barrel of a Machine Gun: How a Local Surgeon has Saved Ivankiv by Operating on an Invader. *Investigation.Info*. April 13, 2022 [online] [viewed 22 April 2025]. Available from: <https://www.slidstvo.info/warnews/pid-dulom-avtomatu-yak-mistsevyj-hirurg-vryatuvav-ivankiv-prooperuvavshy-okupanta/> [in Ukrainian].
12. MAKHOVSKA, Svitlana, scientific ed. *Chernihiv in the War – 2022: Voices of Eyewitnesses*. Chernihiv: «Desna Polygraph» Publishing House, 2024, 280 pp. [in Ukrainian].
13. PORTELLI, Alessandro. What Makes Oral History Different. In: Robert PERKS and Alistair THOMSON, eds. *The Oral History Reader*. London and New York, 2003, pp. 63–74 [in English].

Отримано / Received 06.05.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 03.06.2025